

The Emotional Responsibility of Spouses in the Family from the Perspective of Islam (with a Psychological Approach)

Atefeh Polad (Author)

Fourth level student, comparative interpretation, Fatemeh Al-Zahra Research Center for Interdisciplinary Studies of Islamic Humanities -Peace be upon her- Isfahan (author in charge)

Email: atefepoolad13@gmail.com

Mohsen Khoshfar

Assistant Professor of Hadith Department, Al-Mustafa Al-Alamiya University of Qom, (first author)

Email: mohsenkhoshfar@imam.miu.ac.ir

Abstract

The commentary ascribed to Imam Ḥasan ibn Ali ‘Askarī (AS) is one of the earlier Shi'a narrative interpretations in the third century. There are controversies about this exegesis and it has been criticized by both earlier and later Imamiyyah scholars. Accordingly. The baseless and incorrect content of this exegesis, its related controversies as well as proving its non-attribution to the eleventh Imam arise some questions; if the current commentary isn't ascribed to Imam Ḥasan ‘Askarī or his magnanimous father, who is its real author? What evidence is there to suggest its attribution to a particular person or show its author is unknown? So, the present study tries to identify the author of this commentary. The textual indications of the exegesis as well as the historical documents show that the real author of the exegesis is Ḥasan ibn Ali ‘Askarī entitled 'Nāṣir Lilḥaq Utrūsh', the leader of the Zaydi sect and the ‘Alavī ruler of Tabaristan.

Keywords: Education, Emotional Development, Love, Emotions, Male and Female Duties, Verbal and Non-verbal Needs.

مسئولیت عاطفی همسران در خانواده از منظر اسلام (با رویکرد روانشناسی)

عاطفه پولاد (نویسنده مسئول)

A. Poolad, Ph.D. Candidate

طلبه سطح چهار، گرایش تفسیر تطبیقی، مرکز پژوهشی مطالعات بین رشته‌ای علوم انسانی اسلامی فاطمه الزهراء - سلام الله علیها - اصفهان^۱

چکیده

در مباحث دینی و روان‌شناسی، به «مسئولیت عاطفی» به عنوان یکی از مسئولیت‌های تأثیرگذار در خانواده، توجه ویژه‌ای شده است. ارتباط عاطفی بین همسران با مؤلفه‌هایی در ارتباط بوده و مراحل رشدی دارد که باعث استحکام خانواده می‌شود. این پژوهش در صدد است، مسئولیت عاطفی همسران را در قالب ارتباط‌های کلامی و غیرکلامی بررسی نماید. مهم‌ترین نقش زن و شوهر به عنوان ارکان اصلی ایجاد آرامش در نهاد خانواده، اظهار محبت به یکدیگر در قالب‌های خوش‌رویی، صدا زدن به احترام، سپاس‌گزاری و خودداری از سرزنش است. «تعادل شخصیتی طرفین، برطرف شدن نیازها، زمینه‌سازی برای رسیدن به کمال، تحصیل آرامش و تعلیم ارتباط صحیح به فرزندان» نیز، از جمله اهداف ارتباط عاطفی محسوب می‌گردد. در آموزه‌های قرآن و روایات و علم روان‌شناسی، راه‌کارهایی برای تحقق این اهداف ارائه شده است. البته در بعضی از مؤلفه‌ها، روان‌شناسان نظر پیشگیرانه‌ای ارائه نکرده‌اند، ولی در قرآن و روایات مواردی بیان شده که امتیاز دین بر روان‌شناسی را روشن می‌سازد؛ مانند آیات مربوط به سپاس‌گزاری. تحقیق حاضر، با روش تطبیقی، توصیفی و تحلیلی می‌کوشد تا با یافتن برنامه جامع اسلام در این زمینه، روش‌ها و راهکارهایی برای اصلاح و ارتقاء عاطفی بین همسران ارائه دهد.

کلیدواژه‌ها: خانواده، تربیت، مسئولیت عاطفی، محبت، وظایف زن و مرد، نیاز کلامی و غیرکلامی.

^۱ - نویسنده مسئول: اصفهان، مرکز پژوهشی مطالعات بین رشته‌ای علوم انسانی اسلامی فاطمه الزهراء (سلام الله علیها). پست الکترونیکی: atefepoolad13@gmail.com

خانواده اولین و مهم ترین نهاد اجتماعی است. بنابراین هر گونه رفتار و بد کردار خوب و بد خانوادگی در سوق دادن اجتماع به نیکی یا بدی موثر است. با نگاهی گذرا به آموزه های اسلام در می یابیم که تا چه حد خانواده را با اهمیت دانسته و در رشد و حفاظت آن کوشیده و حس مسئولیت را در آن برانگیخته است. مسئولیت از مفاهیم بسیار مهمی است که از دیر باز مورد توجه عالمان دینی و روان شناسی قرار گرفته، و در اسلام نیز از جایگاهی ویژه برخوردار است. مفهوم مسئولیت با توجه به تعدد سؤال کننده متعدد می شود. مسئولیت دینی، قانونی، اخلاقی، از جمله این مفاهیم است. به طور کلی در نهاد خانواده سه نوع مسئولیت وجود دارد، مسئولیت همسران در قبال یکدیگر، مسئولیت والدین در برابر فرزندان و مسئولیت فرزندان در برابر والدین. اما اگر زن و شوهر به مسئولیت های خود به درستی عمل کنند، محیط خانواده و در نتیجه اجتماع، یکپارچه لبریز صفا و صمیمیت می شود و رنگ سلامت و حتی معنویت به خود می گیرد اگر زن و شوهر به یکدیگر مهر بورزند، خانه به محیطی امن و آرام و مناسب برای رشد و کمال خود و فرزندان تبدیل خواهد شد. بنابراین بسیار اهمیت دارد که همسران از مسئولیت های خود، بخصوص مسئولیت عاطفی که تاثیر گذارترین مسئولیت ها هست آگاهی لازم داشته باشند. به همین منظور دستورهایی در اسلام درباره چگونگی صدا زدن یکدیگر، سپاس و قدردانی، شوخ طبعی، صبوری و مسائلی از این قبیل به ما رسیده است، که باعث ایجاد محبت و تحکیم روابط خانودگی می شود.

هر چند این مسأله دارای سابقه تحقیقی و تدوینی است، و کتاب ها و مقالات متعددی نوشته شده، مانند کتاب «قاسمی، صدیقه، خانواده و کارکرد عاطفی آن، ۱۳۸۵» که به تبیین دیدگاه شهید بهشتی در مورد تاکید بر کارکرد عاطفی خانواده و تاثیر آن بر ولایت والدین بر فرزندان، ازدواج موقت و حتی موضوع چالش برانگیز تعدد زوجات می پردازد. و مقاله «عبدالملکی، سالار، بررسی جو عاطفی خانواده و کنترل عواطف با گرایش اعتیاد، مجله خانواده پژوهی، شماره ۴۸، زمستان ۱۳۹۵». در این مقاله بیان می شود که بین جو عاطفی خانواده و کنترل عواطف و گرایش به اعتیاد رابطه وجود دارد. همچنین مقاله «خلعتبری، جواد، سهیلی پور، فاطمه زهرا، بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با خلاقیت دانش آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی، مجله ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، شماره ۲۰، پاییز ۱۳۹۶». که درباره جایگاه و اهمیت خلاقیت و پرورش آن در کودکان در علم روان شناسی صحبت می کند. که یکی از مهمترین عوامل در شکوفایی خلاقیت کودکان وجود جو عاطفی در خانواده است.

این آثار به صورت جزئی به این مسأله پرداخته اند و مسئولیت عاطفی را نسبت به گروه و قشر خاصی مثل نوجوانان و جوانان و معتادان بیان کرده اند. و هیچ کدام به صورت کلی محدوده مسئولیت عاطفی را در خانواده آن هم به صورت تطبیقی از منظر قرآن و روایات و روان شناسی بررسی نکرده اند. این مقاله که با هدف کشف محدوده مسئولیت عاطفی همسران به روش تطبیقی، توصیفی، تحلیلی نوشته شده به بررسی راهکارهای تامین نیازهای عاطفی همسران در دو بعد کلامی و غیر کلامی و تاثیر آن در تحکیم و قوام روابط خانوادگی می پردازد.

۱. مفهوم شناسی

۱.۱. خانواده (أسره-family)

خانواده در لغت به معنای دودمان، خاندان و خویشاوندانی است که انسان به کمک آن ها نیرو می گیرد (ابن فارس، ۱۳۹۹ ق، ج ۱، ص ۱۰۷). «خانواده» کلمه ای واحد با معانی بسیار متفاوت است.

در علم روان شناسی، خانواده یکی از اشکال تجمع انسان است به همراه مجموعه ای از روابط و پدیده های مختلف، که در آن مناسبت های جسمی، روانی، اقتصادی، فرهنگی و سایر مناسبتها با هم گره خورده و مجموعه یکپارچه ای را تشکیل داده اند. خانواده در معنای عام اولین شکل زندگی اجتماعی انسان است که بیشترین هر چیزی بر رشد اجتماعی او تاثیر دارد. با توجه به این تعریف بعضی از جامعه شناسان خانواده را مقدم بر ازدواج می دانند زیرا معتقد هستند که قبل از تنظیم روابط عرفی و سنتی زن و مرد به وسیله ازدواج، افراد بشر به صورت خانواده به سر می برده اند (حسن زاده، ۱۳۹۰، ص ۱۷ تا ۱۸). در این تعریف نه تنها نحوه شکل گیری خانواده گفته نشده است که با ازدواج یک زن و مرد، خانواده شروع می شود، به نظر می رسد که خانواده را اصلی می داند که بدون ازدواج هم قابل شکل گیری است.

در علم جامعه شناسی خانواده یک گروه اجتماعی است که اعضای آن بوسیله ازدواج، نسل گذشته یا فرزند خواندگی با یکدیگر پیوند برقرار می کنند. و افراد آن در تامین درآمد، اقتصاد و نگهداری از فرزندان یکدیگر را یاری می دهند (همو، ص ۲۰). در این تعریف

از خانواده به مسأله ازدواج برای تشکیل خانواده اشاره شده است ولی محدوده مسئولیت فقط مربوط به اقتصاد شده است. و این طور برداشت می‌شود که اگر در بعد اقتصادی به هم کمک نکنند خانواده محسوب نمی‌شوند.

در مکتب اسلام، خانواده مجموعه‌ای از افراد با رابطه‌های سببی (عقد ازدواج) و نسبی (والدین، فرزند، برادر، خواهر) است. این افراد به نسبت رابطه‌ای که با هم دارند دارای مسئولیت‌های اجتماعی، حقوقی، تربیتی، رفتاری، اقتصادی و دینی هستند. بنابراین خانواده از منظر اسلام شامل خانواده‌های هسته‌ای و گسترده می‌شود که حتی عمو و عمه و دایی و خاله را نیز شامل می‌شود. در این تعریف اشکالات تعاریف قبلی وجود ندارد زیرا هم به تشکیل خانواده از طریق ازدواج زن و مرد اشاره کرده است و هم به مباحث اقتصادی و حتی معنوی خانواده توجه شده است بنابراین به نظر می‌رسد نسبت به تعاریف دیگر جامعیت داشته باشد به همین دلیل، تعریف مختار در این مقاله محسوب می‌شود.

۱.۲. مسئولیت

مسئولیت از سوال اشتقاق یافته و در لغت به معنای وظیفه یافتن و ضرورت پاسخگو بودن است. اما در اصطلاح معنای مسئولیت متعدد و گاهی متفاوت است. تنوع مسئولیت بخاطر این است که سوال کننده متعدد است. گاهی درخواست کننده خدا و دین است که به آن مسئولیت الهی و دینی گفته می‌شود. گاهی وجدان و فطرت انسان است که به آن مسئولیت اخلاقی گفته می‌شود. گاهی خواهان، قانون است که به خواسته‌ها و وظایف قانونی، مسئولیت قانونی گفته می‌شود. و گاهی خواهان و سوال کننده اجتماع و جامعه است که به انتظارات و توقعات آن، مسئولیت اجتماعی گفته می‌شود (وطن دوست، ۱۳۹۳، ص ۱۰ تا ۱۱) که در این تحقیق منظور از مسئولیت، مسئولیت اخلاقی است یعنی نوعی وظیفه است که از فطرت پاک و وجدان انسانی نشأت می‌گیرد و مورد تایید خدا و دین نیز هست.

۱.۳. عواطف

عاطفه، عبارت است از تأثرات درونی یا میل‌هایی که در رابطه با انسان دیگر مطرح می‌شود یا تأثرات درونی برگرفته از محیط است مثل شادی، امید، بیم، خشم، مهر، ... که به لذت و آلم تعبیر می‌شوند (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۴۹۱). به عبارت دیگر عاطفه نوعی واکنش یا نوعی رفتار است و جنبه‌ی احساسی دارد که ناشی از یک حس و ادراک آن است و از آن جایی که احساس در انسان‌ها دارای جنبه‌های خوشایند یا ناخوشایند است. پس عواطف که رفتارهای ناشی از احساس‌های انسان است نیز دارای جنبه‌های خوشایند و ناخوشایند است.

۲. نیازهای عاطفی در خانواده و ارتباط آن با مسئولیت و وظائف همسران

پیش از بیان وظایف مرد لازم به ذکر است که انسان دارای نیازهایی می‌باشد. فارغ از این که این نیازها چیست، این نکته بدیهی است که وظایف و مسئولیت‌هایی که انسان‌ها در زندگی فردی و اجتماعی به عهده می‌گیرند با نیازهای آنان رابطه مستقیم دارد. به عبارت دیگر تمامی وظایف و مسئولیت‌ها مطابق با نیازها تعریف می‌گردند. مثلاً بر اساس تئوری انتخاب، انسان با پنج نیاز اساسی بقاء، عشق، تعلق، قدرت، آزادی و لذت متولد می‌شود. و این نیازها محرک انسان بوده و به رفتارهای او جهت می‌دهد. (گودرزی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۷) مسئولیت‌ها و وظایف، بایدهای رفتاری است و اگر نیازها جهت دهنده رفتارهای انسان باشند به طریق اولی و پیش از رفتارها، جهت دهنده و الزام سازنده وظایف و مسئولیت‌ها خواهند بود. بنابراین برای کشف وظایف و مسئولیت‌ها می‌توان از طریق توجه به نیازها اقدام نمود. به عبارت دیگر زمانی که نیازی مشخص گردد در پس این نیاز وظایف و مسئولیت‌هایی برای برآورده کردن این نیازها تعریف می‌گردد. در این تحقیق جهت کشف وظایف، از طریق کشف نیازها اقدام خواهد شد.

۳. وظایف مرد

پس از این توضیح باید دانست که وظایف مرد در جهت تامین نیازهای عاطفی به دو حیطه‌ی روابط کلامی و غیر کلامی تقسیم می‌شود.

۳.۱. وظایف مرتبط با نیازهای کلامی اعضای خانواده

کلام، یکی از ابزارهای اساسی در ارتباط با دیگران به شمار می‌رود. سخن، علاوه بر این که معنا را منتقل می‌کند. امور دیگری مانند محبت و نفرت، تکریم و تحقیر و احترام را نیز منتقل می‌کند. بنابراین مهارت در سخن گفتن، از اموری است که در موفقیت یک تعامل، نقش اساسی ای داشته و در بهداشت روان خانواده و ایجاد و تحکیم الفت میان اعضاء، بسیار موثر است (پسندیده، رضایت از زندگی، ۱۳۸۶، ص ۱۲۶). بسیاری از نیازهای اعضای خانواده از طریق کلام مرتفع می‌گردد. به عبارت دیگر، مرد برای تامین این نیازها باید از مهارت‌های کلامی و گفتار خویش استفاده کند تا بتواند اینگونه نیازها را برطرف سازد. وظایف کلامی مرد در تامین نیازهای عاطفی همسر و اعضای خانواده اجمالاً به قرار زیر است.

۳.۱.۱. محبت کلامی: یکی از تفاوت‌های زنان با مردان و از ویژگی‌های شخصیتی و روانی آن‌ها این است که زنان بیش از آن که علاقمند باشند که همسرشان در نهان به او عشق بورزد، محتاج ابراز محبت و آشکار کردن مهر و عاطفه از طرف او در محیط خانواده هستند. بعضی از افراد محبت را فقط در دوست داشتن و عاشق بودن اطرافیان خلاصه می‌کنند و قادر به بروز احساسات خود نیستند. در صورتی که دوست داشتن به تنهایی جزء کوچکی از مفهوم واژه عشق است. واژه عشق و مودت بدون ابراز و اظهار آن نسبت به اطرافیان واژه‌ای ناقص و ابتر است (رودز، ۱۳۹۳، ص ۳۰۳).

البته توجه به این خواست فطری زن که دیگران او را دوست بدارند و به او مهر بورزند، بیش تر احساس می‌شود و لازم است مرد محبت قلبی خود را بیش تر ابراز کند (زارعی توپخانه، ۱۳۹۷، ص ۱۴۷ تا ۱۴۸). پیامبر (صلی الله علیه و آله) در این رابطه می‌فرماید: «سخن مرد به همسرش که من تو را دوست دارم، هرگز از قلبش بیرون نمی‌رود» (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵، ص ۵۶۹). محبت کلامی می‌تواند در قالب صدا کردن زن با نام مناسب و تعریف کردن از او نیز جلوه کند.

۳.۱.۱.۱. صدا زدن زن با الفاظ زیبا: از نشانه‌های احترام زوجین به یکدیگر، صدا زدن آن‌ها به بهترین نامی است که هر یک دوست دارند. در روایت است که: «سه چیز دوستی برادر مسلمان را برای برادرش ثابت می‌کند: با چهره گشاده ملاقاتش کند، او را با بهترین نام‌هایش صدا زند» (همو، ج ۲، ص ۶۴۳). در روایتی دیگر است که: «هرگاه شخصی را دوست داشتی، دوستی خودت را به او اعلام کن؛ زیرا این عمل انس و الفت را بین شما پایدارتر می‌کند» (همو، ج ۴، ص ۶۴۴). از این دو روایت فهمیده می‌شود که اظهار محبت به صورت عمومی و بیان محبت و ابراز دوست داشتن زن به صورت خصوصی از عوامل ایجاد انس و الفت است که زمینه استحکام خانواده را فراهم می‌کند. به عبارتی دیگر صدا زدن با نامی که فرد دوست دارد باعث اعلام و اثبات دوست داشتن او می‌شود. اعلام کردن دوستی به طرف مقابل باعث ایجاد انس و الفت بین دو طرف می‌گردد. اگر این اتفاق بین زن و شوهر بیفتد زمینه تحکیم خانواده را فراهم می‌کند.

صدا زدن زن با نام مناسب و استفاده از پسوندهای عاطفی مانند «جان» احساس بسیار خوبی به او می‌دهد. و محبت را در قلب همسر مضاعف می‌کند (زارعی توپخانه، ۱۳۹۷، ص ۱۴۸).

از آثار مهم صدا کردن این است که می‌تواند در میزان ترشح هورمون‌های آرام بخش یا اضطراب زا موثر باشد و ارتباط مستقیمی با سلامت روحی و جسمی و حتی طول عمر انسان از جمله همسران دارد. توصیه مهم در صدا زدن همسر این است که همسران توافق کنند که در محیط عمومی و خانواده و خصوصی چگونه همدیگر را صدا بزنند مثلاً در محیط عمومی دوست دارند به صورت محترمانه و آقا و یا خانم همدیگر را صدا کنند. در محیط خانواده می‌توانند فضای احساسی تری را برای صدا کردن همدیگر داشته باشند. مثل این که اسم همدیگر را صدا بزنند و یا از القاب و عناوینی مانند عزیزم، عمرم، نفسم استفاده کنند. در نزد فرزندان هم همدیگر را با القاب و عناوین عاشقانه ولی غیر جنسی همدیگر را صدا بزنند تا هم حس اطمینان به فرزندان منتقل شود و هم آن‌ها نیز نحوه رفتار با همسر را بیاموزند. اما در محیط خصوصی برای خطاب کردن همدیگر می‌توانند از کلمات احساسی-عشقی به طور آزادانه استفاده کنند (شهیدی، savadezendegi.com، تاریخ دسترسی ۱۴۰۱/۳/۲).

۳.۱.۱.۲. تعریف و تحسین زن: از آن جایی که یکی از راه‌های تعامل ما با دیگران مسأله تعریف و تمجید از یک طرف و نقطه مقابل آن توهین و تحقیر از طرف دیگر می‌باشد، بنابراین بخشی از مهارت‌های ارتباطی در این رابطه را باید یاد بگیریم که اولاً وظیفه ما در این رابطه چیست در ثانی باید بدانیم در برابر این پدیده چه واکنشی از خود نشان دهیم (پسندیده، رضایت زناشویی، ۱۳۹۱،

احسان، از عوامل اساسی در حفظ و تقویت مودت و صمیمیت همسران است و این روایت نشان می‌دهد که از جمله مصادیق احسان، تامین اقتصاد خانواده است. بنابراین تامین مخارج زندگی، از عوامل موثر در تعامل مثبت میان همسران است. زیرا انسان، موجودی نیازمند است و تا نیازش برآورده نشود، به آرامش نخواهد رسید (پسندیده، رضایت از زندگی، ۱۳۸۶، ص ۲۱۷ تا ۲۱۸). پیامبر (صلی الله علیه و آله) در این باره می‌فرماید: به درستی که هرگاه روزی انسان تامین شود، نفس، آرام می‌گیرد (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵، ص ۸۹). اما به بانوان نیز توصیه می‌کند که در امور اقتصادی، درآمد همسرشان را در نظر بگیرند و از توقعات نامعقولی که در توان همسرشان نیست، اجتناب ورزند؛ درروایتی از پیامبر آمده است، بر زن جایز نیست که همسرش را به بیش از توانایی اش مجبور کند (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۲۴۲). زیرا این مسأله احساس ناتوانی و شکست را در مردان به وجود می‌آورد (زارعی توپخانه، ۱۳۹۷، ص ۱۷۷) و اقتدار مرد را در هم می‌شکند. و قبلاً گفته شد زمانی که اقتدار مرد خدشه دار شود تامین نیازهای عاطفی زن از طرف مرد با مشکل مواجه می‌شود و این موارد اثر منفی در آرامش خانواده خواهد گذاشت.

۴.۲.۳. عفت ورزی: عفت هم شامل رعایت پوشش ظاهری و هم مراقبت از امور معنوی و روحی می‌شود. به همین جهت دامنه آن گسترده بوده و شامل عفت نگاه، کلام و دامن می‌شود. یکی از مؤثرترین عوامل امنیت روانی مرد، پاکدامنی و عفت همسر اوست. در معارف دین، خیانت مراتبی دارد که بعضی از روایات، برخی از مصادیق آن را بیان کرده‌اند (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵، ص ۵۵۹) (طبرسی، ۱۴۱۲، ص ۱۵۸) (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰، ص ۳۲۶) اما متأسفانه چیزی که در دنیای امروز فراگیر هم است، خیانت زناشویی در فضای مجازی مطرح است. با گسترش ارتباطات، نوعی خیانت در قالب، تلفن، ارسال تصویر، چت و مانند آن پدید آمده است که می‌تواند بسیار ویران گر باشد. در این پدیده، افراد، با تماس الکترونیکی با غیر همسر خود، رابطه مجازی خیانت آمیزی برقرار می‌کنند که در ادامه می‌تواند به خیانت حضوری تبدیل شود.

کسی که دل به غیر همسر خود ببندد، جسمش در خانواده و کانون توجه اش در بیرون است. این دو گانگی، سبب ناسازگاری، بی‌مهری، بدزبانی و ناراضی‌تی می‌شود و سرور، شادمانی و آرامش خانواده را از بین می‌برد. وجود چنین شرایطی، نه تنها به والدین آسیب می‌زند، بلکه فرزندان را نیز قربانی می‌سازد (پسندیده، رضایت از زندگی، ۱۳۸۶، ص ۱۸۳ تا ۱۸۵). از همین جهت است که امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: خوشا به حال کسی که مادرش پاک دامن است (ابن بابویه، ۱۳۶۲، ج ۲، ص ۵۶۴).

نتیجه گیری

پژوهش با هدف تبیین وظایف و مسئولیت‌های عاطفی همسران با رویکرد دینی و روان‌شناسی انجام شد و نتایج تحقیق حاکی از آن است که، در نهاد خانواده زن و شوهر به عنوان ارکان اصلی مطرح بوده و نقش کلیدی در آرامش خانواده دارند. از مهم‌ترین نقش همسران اظهار محبت نسبت به یکدیگر است که تاثیر زیادی در استحکام بنیاد خانواده دارد. اظهار محبت می‌تواند در قالب‌های کلامی-گفتاری و غیر کلامی-رفتاری بروز کند. از مولفه‌های ارتباط عاطفی بین زن و شوهر در محیط خانواده، خوش رویی، صدا زدن به احترام، خودداری از سرزنش و سپاس‌گزاری است که باعث ایجاد آرامش در خانواده می‌شوند. اما تحقیر و توهین یکدیگر با استفاده از اسامی زشت، نسبت‌های ناروا و یا تمسخر باعث اختلافات خانوادگی می‌شود. احترام زن به شوهر افزون بر تأثیری که در افزایش روحیه و اقتدار و تأمین آرامش وی دارد، باعث تقویت مهرورزی همسرش نسبت به خود می‌شود. بنابراین زن با توجه به ویژگی‌های فردی و وظایفی که در تشکیل و تحکیم خانواده بر عهده دارد، سهم بیشتری در تأمین آرامش خانواده دارد. اما تحقق و تداوم این امر به مشارکت و تلاش همه جانبه ی زن و شوهر نیاز دارد. با آن که مدیریت کلان و هدایت خانواده و تأمین معاش و امکانات زندگی و به تعبیری دیگر، تأمین آسایش خانواده بر عهده ی مرد است، اما از نقش وی در ابراز محبت و مهربانی به همسر و فرزندان و تأمین نیازهای روحی و روانی آنها نباید غفلت شود.

زن و مرد به عنوان دو موجود متفاوت، تفاوت‌های بسیار و همچنین اشتراکات فراوانی با هم دارند و این تفاوت‌ها هدفمند بوده و از روی حکمت و مصلحت است. آموزش اسلام در نگرش به خانواده و کارکردهای آن به گونه‌ای طرح ریزی شده که ضمن از بین بردن زمینه‌های تنش و تضاد، از آسیب‌های احتمالی که ممکن است حتی بعد از بکار گرفتن راه‌های تعامل صحیح بوجود بیاید جلوگیری می‌کند. مانند راه کاری که درباره عدم توجه به احسان و همچنین راه کاری که برای آفت تعریف و تمجید و نقطه مقابل آن توهین و تحقیر ارائه داده است. و این مواردی که بیان شد نسبت به آن‌ها روان‌شناسان نظر پیشگیرانه‌ای را ارائه نکردند.

فهرست منابع

* قرآن، ترجمه مکارم شیرازی

* نهج البلاغه، ترجمه صبحی صالح

۱. ابن بابویه، م. (۱۳۶۲). *خصال* (جلد ۴). (ع. غفاری، تدوین) قم: جامعه مدرسین.
۲. ابن شعبه حرانی، ح. (۱۴۰۴ق). *تحف العقول*. (ع. غفاری، تدوین) قم: جامعه مدرسین.
۳. ابن شهر آشوب، ا. (۱۴۳۰ق). *مناقب آل ابیطالب (علیه السلام)* (جلد ۲). بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات.
۴. ابن عاشور، م. (بی‌تا). *التحریر و التنویر* (جلد ۲). بیروت: موسسه التاریخ.
۵. ابن فارس، ا. (۱۳۹۹ ق). *معجم مقاییس اللغة* (جلد ۱). بیجا: دار الفکر.
۶. ابن فهد حلی، ا. (۱۴۰۷ق). *عده الداعی و نجاح الساعی*. (ا. موحدی قمی، تدوین) بیجا: دارالکتب الإسلامی.
۷. ابوالفتحی ممتاز، ی.، انصاری، م.، & فروغان، م. (۱۳۹۹). *تربخشی آموزش شوخ طبعی بر بهزیستی سالمندان*. مجله روانشناسی پیری، ۲۶(۲)، ۱۲۲.
۸. آشوری، د. (۱۳۸۶). *دانشنامه سیاسی*. تهران: مروارید.
۹. بدانتر، ا. (۱۳۷۷). *عصر تشابه جنسها*. (ا. ترجمه وارته فر، تدوین) مجله زنان (۴۸)، ۲۴۹-۲۶۷.
۱۰. برنشتاین، ف. (۱۳۸۰). *زناشویی درمانی*. (ح. پورعابدی، غ. منشئی، مترجم) تهران: رشد.
۱۱. بروجردی، آ. (۱۳۸۶). *جامع احادیث الشیعه* (جلد ۲۵). تهران: انتشارات فرهنگ سبز.
۱۲. بهشتی، س.، & احمدی نیا، م. (۱۳۸۵). *تبیین و بررسی نظریه تربیتی فمینیسم و نقد آن از منظر تعلیم و تربیت اسلامی*. مجله تربیت اسلامی (۳)، ۷۰.
۱۳. پسندیده، ع. (۱۳۸۶). *رضایت از زندگی* (جلد ۵). قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث.
۱۴. پسندیده، ع. (۱۳۸۹). *کانون جوانمردی*. تهران: مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری.
۱۵. پسندیده، ع. (۱۳۹۱). *رضایت زناشویی*. قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث.
۱۶. تمیمی آمدی، ع. (۱۴۱۰ق). *غررالحکم و دررالکلم*. (س. رجائی، تدوین) قم: دارالکتب الإسلامی.
۱۷. حرعاملی، م. (۱۴۰۹ق). *وسائل الشیعه*. قم: موسسه آل البيت (علیهم السلام).
۱۸. حسن زاده، ر. (۱۳۹۰). *روان شناسی خانواده، عشق و ازدواج (مدیریت خانواده)* (جلد ۱). تهران: نشر ساولان.
۱۹. حسینی همدانی، م. (۱۴۰۴ق). *انوار درخشان*. تهران: کتابفروشی لطفی.
۲۰. حسینی، س. و همکاران. (۱۳۸۱). *کتاب زن*. تهران: امیرکبیر.

۲۱. خطیبی، شهباز، گودرزی، محمود & یاراحمدی، یحیی. (۱۳۹۸). *بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری و نیازهای بنیادین گلاس با ازدواج رضایت مند: نقش میانجی تابآوری*. *مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد* 62، (ویژه (روانشناسی))، ۱۶-۱۴

doi: 10.22038/mjms.2020.16175۳۳

۲۲. رودز، ا. (۱۳۹۳). *تفاوت‌های جنسیتی را جدی بگیریم*. (م. محمدی، مترجم) قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۲۳. زارعی توپخانه، م. (۱۳۹۷). *مهر و اقتدار در خانواده*. قم: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه.
۲۴. سالاری فر، م. (۱۳۹۵). *درآمدی بر زوج درمانی با روی آورد اسلامی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۲۵. سیوطی، ع. (بی‌تا). *الجامع الصغیر* (جلد ۱). بیروت: دارالفکر للطباعة و النشر و التودیع.
۲۶. شامی، ی. (۱۴۲۰ق). *الدر المنظم فی مناقب الائمة اللهمم*. قم: جامعه مدرسین.
۲۷. شاهواروتی، م. (۱۳۸۷). *بررسی تفاوت‌های جنسیتی زنان و مردان در دو دیدگاه قرآن مجید و فمینیسم*. فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان رشته‌های قرآنی (۱)، ۷۵.
۲۸. شهیدی، س. (۱۴۰۱، ۰۳، ۰۲). *چرا رابطه جنسی زوجها نسبت به بیست سال پیش کمتر شده است؟*. بازیابی از سواد زندگی: <http://www.savadezendegi.com>
۲۹. طباطبایی، م. (۱۴۱۷ق). *المیزان فی تفسیر القرآن* (جلد ۳). قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین.
۳۰. طبرسی، ح. (۱۴۱۲ق). *مکارم الاخلاق*. قم: الشریف الرضی.
۳۱. طبرسی، ف. (۱۳۷۲). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. تهران: انتشارات ناصر خسرو.
۳۲. طوسی، م. (۱۴۱۴ق). *الامالی*. (موسسه البعثه، تدوین) قم: دارالثقافه.
۳۳. عالم، ع. (۱۳۸۰). *بنیادهای علم سیاست*. تهران: نی.
۳۴. فقیهی، ع. (۱۳۸۵). *مبانی و اصول تربیتی در روابط زن و شوهر از منظر قرآن و حدیث*. مجله تربیت اسلامی (۳)، ۲۰۳-۲۰۴.
۳۵. قرشی، ع. (۱۳۷۷). *تفسیر احسن الحدیث* (جلد ۲). تهران: بنیاد بعثت.
۳۶. کراجکی، م. (۱۴۱۰ق). *کنز الفوائد* (جلد ۱). قم: دارالذخائر.
۳۷. کلینی، م. (۱۴۰۷ق). *الکافی* (جلد ۱، ۲، ۴، ۵). (ع. غفاری، م. آخوندی، تدوین کنندگان) تهران: الکتب الإسلامیه.
۳۸. لطف آبادی، ح. (۱۳۸۱). *روان شناسی رشد ۲*. تهران: سمت.
۳۹. مجلسی، م. (۱۴۰۳ق). *بحار الانوار* (جلد ۱۰۰). بیروت: دار احیاء التراث العربیه.
۴۰. محمدی، م. (۱۳۹۲). *زن از دیدگاه اسلام و فمینیسم*. بیجا: زائر آستان مقدسه.
۴۱. مدرسی، م. (۱۴۱۹ق). *من هدی القرآن*. تهران: دار محبی الحسین.
۴۲. مفید، م. (۱۴۱۳ق). *الاختصاص*. (ع. غفاری، م. محرمی زرنی، تدوین کنندگان) قم: المؤتمر العالمی لالفیه الشیخ المفید.
۴۳. مکارم شیرازی، ن. (۱۳۷۴). *تفسیر نمونه* (جلد ۱۴). تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۴۴. مکنزی، ی. و دیگران. (۱۳۷۵). *مقدمهای بر ایدئولوژیهای سیاسی*. (م. قائد، مترجم) تهران: مرکز.
۴۵. نساجی زواره، ا. (۱۳۸۳). *حالات چشم در قرآن*. مجله درسهای از مکتب اسلام (۵۲)، ۵۹.
۴۶. نوری، ح. (۱۴۰۸ق). *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل* (جلد ۱۴). قم: موسسه آل البيت (علیهم السلام).
۴۷. وطن دوست، ر. (۱۳۹۳). *مسئولیت پذیری و مسئولیت گریزی* (جلد ۱). مشهد: واحد نشر دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

۴۸. ویسی، غ. (بیتا). *آسیب شناسی خانواده و راههای پیشگیری از آن*. تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نمایندگی ولی فقیه.

۴۹. هاشمی، م. (۱۳۹۷). *باقرآن خوشبخت شوید*. قم: مرکز نشر آیه نور.